

سنچش و ارتقای کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی دروازه‌های ورودی و خروجی شهر در راستای توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهر بانه)

مهدی سعیدی* - دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران
کیومرث حبیبی - دانشیار مهندسی شهرسازی دانشگاه کردستان
اسماعیل شیعه - استاد دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۲۰

چکیده

دروازه شهر اولین فضایی است که مسافر در هنگام ورود به شهر با آن مواجه می‌شود و همچنین آخرین فضایی است که در هنگام خروج از شهر مخاطب بعد از طی نمودن آن، از شهر خارج می‌شود؛ بنابراین، دروازه شهر در ایجاد خاطره‌ذهنی، نقش مؤثری بر عهده دارد. در فضای دروازه شهر، ویژگی‌های طبیعی بیرون و پیرامون شهر و همچنین خصوصیات محیط انسان‌ساخت داخل شهر قابل مشاهده است. فضای دروازه شهر با توجه به موقعیتی که دارد، باید عملکردها و کیفیت‌های متنوع محیطی داشته باشد تا در زمان‌ها و شرایط مختلف به کار گرفته شود. مطلوبیت کیفیت‌های محیطی دروازه شهر وجود عملکردهای متنوع در آن موجب می‌شود که این عرصه به یک کانون فعالیتی برای جذب جمعیت تبدیل شود و فعالیت گردشگری در آن ادامه یابد. این مقاله از نوع کاربری و با روشن‌آمیخته انجام شده است. براساس سنجه‌های درنظر گرفته شده برای بررسی کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌های شهر بانه، برداشت‌های میدانی انجام شده و برای بررسی میزان مطلوبیت سنجه‌ها از آزمون Z با میزان اطمینان ۹۵ درصد استفاده شده و نتایج بدست آمده، تحلیل و بررسی شد. سپس در راستای توسعه گردشگری در دروازه‌های شهر بانه راهکارهای بهبود کیفیت کالبدی فضاهای جمعی، افزایش قابلیت دعوت‌کنندگی فضای دروازه، افزایش قابلیت حضور افراد در فضاهای دروازه در فصل‌های مختلف سال و در طول شباهنگ روز، حفظ و ارتقای ایمنی و امنیت، بهبود کیفیت معابر و دسترسی‌ها، ایجاد اختلاط کاربری و سازگاری میان کاربری‌ها، آرام‌سازی ترافیک در طول مسیرهای ورود به شهر و افزایش کارایی اقتصادی ارائه شد. برای هریک از راهکارهای یادشده، سیاست‌های ویژه‌ای برای تحقق آن‌ها تعریف شده است.

واژه‌های کلیدی: بانه، دروازه شهر، سنچش، گردشگری.

مقدمه^۱

دروازه شهر به عنوان فضای شهری در شرایط مختلف عملکردهای ویژه‌ای دارد و در جایگاه یک فضای واسط و ارتباطی شهر با محیط طبیعی پیرامون شهر، ناحیه و منطقه نقش مهمی ایفا می‌کند. این فضا واجد کیفیت‌های متنوع محیطی است که بر الگوهای رفتاری تأثیر می‌گذارد. دروازه شهر از اجزا و عناصر مختلفی تشکیل شده و یکی از اجزا و عناصر سامانه باز شهر نیز به شمار می‌آید که در گذر زمان دچار دگرگونی‌ها و تحولات کالبدی و غیرکالبدی می‌شود. ساکنان و مسافران، از تمام عناصر شهری در موقعیت‌های خاص، به صورت مستقیم و غیرمستقیم استفاده می‌کنند. دروازه شهر نیز از این اصل مستثنی نیست و هدایت و جذب توده‌های جمعیت به سوی عناصر شهری، گردشگری را رونق می‌بخشد. در گردشگری شهری عناصر جاذب جمعیت در موقعیت‌های مختلف، نقش کلیدی را بر عهده دارند. دروازه شهر به عنوان یکی از مکان‌های قابل استفاده در گردشگری شهری اهمیت زیادی دارد و با جذب هرچه بیشتر جمعیت در زمان‌های مختلف، چرخ‌های فعالیت گردشگری شهری را به حرکت درمی‌آورد. با توجه به اینکه دروازه شهر، مختصات و ویژگی‌های محیط طبیعی پیرامون شهر، محیط مصنوع و انسان‌ساخت داخل شهر را دارد، قابلیت توسعه آن به عنوان یک فضای مؤثر در جذب گردشگر وجود دارد. در این فضا لازم است کیفیت‌های محیطی به صورت مطلوب و مناسب وجود داشته باشد. یکی از مهم‌ترین کیفیت‌های محیطی که همواره بر الگوهای رفتاری مخاطبان تأثیر می‌گذارند، کیفیت نمایانگرها کارکردی و اجتماعی است که یکی از اصول مهم برای پاسخ‌دهبودن محیط و فضای دروازه به شمار می‌آید.

در مطالعات مختلف به جنبه‌های کالبدی و غیرکالبدی دروازه شهر پرداخته شده و همچنین گردشگری شهری نیز در پژوهش‌های شهرسازی گوناگون بررسی شده است. در این مقاله با توجه به اینکه شهر بانه جایگاه ویژه‌ای در گردشگری تجاری در سطح ناحیه، منطقه و کشور را دارد، به بررسی و سنجش کیفیت نمایانگرها کارکردی و اجتماعی دروازه‌های شهر بانه پرداخته شده است. این مقاله در پی آن است که برای ارتقا و بهبود کیفیت نمایانگرها کارکردی و اجتماعی در راستای توسعه گردشگری شهری، براساس سنجش وضع موجود دروازه‌ها، راهکارها و سیاست‌های لازم را به منظور توسعه گردشگری ارائه کند.

قریب (۱۳۸۲) در مقاله‌ای با عنوان ضوابط ساماندهی و معیارهای طراحی شهری برای مبادی ورودی شهرها، بیان کرده است که در گذشته‌های نه‌چندان دور که حدومرز شهرها به وسیله دروازه‌ها مشخص می‌شد مبادی ورودی به شهر، کیفیت فضایی بالایی داشت و جزو عناصر شاخص و از ویژگی‌های بارز هر شهر به حساب می‌آمد. امروزه با گسترش و توسعه شهرها مبادی ورودی آن‌ها به مسیرهای سریع‌السیر برای تردد وسایل نقلیه متوری تبدیل شده و زمین‌های مجاور آن‌ها نیز به کاربری‌های مزاحم و ناسازگار با محیط اختصاص یافته است که بینظمی و اغتشاش بصری این فضاهای را تشدید می‌کنند. به منظور ساماندهی و تعیین معیارهایی برای طراحی مبادی و ورودی شهر، وضعیت موجود مبادی دو شهر با توبوگرافی متفاوت مبادی ورودی محور کاشان-قم و جاگرو-تهران که اولی در ناحیه‌ای کوهستانی و جنگل کاری شده و دیگری در دشتی هموار و خشک قرار دارد، بررسی شد. با توجه به محدودیت و امکانات بالقوه موجود، ضوابط و معیارهایی با استفاده از عناصر مصنوع و طبیعی برای هویت‌بخشی به این فضاهای تدوین شده و کاربری‌های خدماتی، ویژه مبادی ورودی شهر برای آن‌ها پیشنهاد شده است.

دانشپور و ماستیانی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان تدوین راهبردهای طراحی مبادی ورودی شهرها با رویکرد کیفیات ادراکی-بصری بیان می‌کنند که در گذشته‌های نه‌چندان دور فضای ورودی شهر به مشابه اولین فضای شهری، نخستین تصویری از شهر بود که در ذهن مسافران شکل می‌گرفت؛ بنابراین، این فضاهای نه تنها کیفیت‌های فضایی بالایی نداشتند،

۱. این مقاله، برگفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهدی سعیدی با عنوان «ساماندهی ورودی های چند عملکردی شهر بانه با رویکرد برنامه‌بیزی طراحی محور» است که به راهنمایی دکتر اسماعیل شیعه و مشاوره دکتر کیومرث جیبی در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ارائه شده است.

بلکه جزء ویژگی‌های شاخص شهرها بودند. امروزه با گسترش شهرها و ظهور وسایل نقلیه، ورودی شهرها به فضایی بی‌کیفیت برای تردد سواره و استقرار کاربری‌های وابسته به آن و همین‌طور کاربری‌های ناسازگار با محیط شهری که از شهر بیرون رانده شده‌اند، تبدیل شده است. بدین‌ترتیب، فضای ورودی بسیاری از شهرهای کشورمان با افت شدید کیفی از جمله کیفیات ادرارکی-بصری به عنوان مهم‌ترین عوامل سازنده توقعات موردنی از ورودی شهرها مانند خوانایی، پذیرندگی، هویت‌جویی، تبدیل‌پذیری و خاطره‌انگیزی مواجهه است؛ بنابراین، بررسی و کشف این کیفیات در مبادی ورودی شهرها و ارائه راهبردهایی برای ساماندهی آن‌ها، نقش تعیین‌کننده‌ای در حصول و ارتقای جایگاه این فضاهای شهری دارد.

ارتقای کیفیت بصری-عملکردی فضاهای سبز و تفرجگاه ورودی در بیشتر شهرها، از جمله شهر سنت‌لوییس به آن توجه شده است. پیشینه طراحی تفرجگاه ورودی سنت‌لوییس به حدود یک قرن پیش برمی‌گردد؛ زمانی که شهر سنت-لوییس در آمریکای شمالی اهمیت زیادی داشت و طراحی اولیه آن توسط جرج کستر در سال ۱۹۰۷ صورت گرفت که شامل بلوار بزرگی بود. در چند سال اخیر براساس طرح جدیدی که برای آن ارائه شد در این طرح، تفرجگاه ورودی از پنج ناحیه تشکیل شده است که با یک مسیر اصلی به هم ارتباط داده شده‌اند و منظرسازی هریک با استفاده از مبلمان شهری و سایر المان‌ها با دیگری اندکی متفاوت درنظر گرفته شده است تا شخصیت فردی هر ناحیه حفظ شود. همچنین به ارتباط یادبود جفرسون و تفرجگاه ورودی توجه شده است، به‌گونه‌ای که بازدیدکنندگان بتوانند از هر دو استفاده کنند. مسیر اصلی بیاده از نظر کارکتر، ابعاد، رنگ و مصالح یکسان است که در یکپارچگی کل سایت و ارتباط آن‌ها نقش مهمی دارد (Balsley, 2009).

مبانی نظری

دوازه شهر

مبادی ورودی شهر یکی از اصلی‌ترین اجزای ساختار کالبدی و فضایی شهر محسوب می‌شود که به لحاظ کارکردهای متعدد، اهمیت خاصی در شهرسازی دارد (Dixon and Wolf, 2007: 78). ورودی شهر شامل یک مسیر حرکتی است که جریان ورود به شهر از طریق آن میسر می‌شود (ابلقی و پورجوهری، ۱۳۸۵: ۶۸). ورودی شهر به آن بخش از شهر گویند که به جهت ورود یا خروج از شهر به کار گرفته می‌شوند (دادپور و مغاره، ۱۳۸۸: ۷۷). در گذشته اولین نشانه بصری شهر در ذهن ناظر، ورودی شهرها (دوازه، حصار، بارو، سوار، خندق و...) بود (سلطانزاده، ۱۳۷۲: ۱۴۱) که به حالت یک عرصه بود و این عرصه قابلیت آن را داشت که ضمن استقبال از مسافر، وی را به هنگام خروج از شهر نیز بدرقه کند؛ زیرا در دو طرف دوازه ورودی (داخل شهر و بیرون شهر) گسترش پیدا کرده بود (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۹). حالت عرصه‌ای بودن مبادی ورود و خروج شهرها و توجه به اینکه ورودی شهرها تنها کریدور حرکتی نبوده، بلکه حوزه و عرصه‌ای هستند که کریدور حرکتی را در میان خود جای داده و به همین سبب یکی از فضاهای مهم شهر به‌شمار می‌آیند (خادمی و جوزم، ۱۳۸۸: ۸۵). ورودی، مکانی است که گذار روانی از عمومی به خصوصی، از بیرون به درون در آن میسر می‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۲). یکی از مؤثرترین و جذاب‌ترین نقاط هر شهر، مناظر ورودی آن شهر است که تأثیرگذارترین خاطره هر شهر نیز از آن نشئت گرفته است (ظاهری، ۱۳۸۰: ۵). با تمهید ورودی برای شهر، فضای ورودی برای ساکنان و مخاطبانش هویت می‌یابد، تقویت می‌شود و زنده‌تر نمایان می‌شود (Alexander, 1977: 277).

در فضای ورودی شهر لازم است حس و اطلاعات شهر به صورت کلی در اختیار مخاطب و مسافر قرار گیرد (قومپور، ۱۳۸۵: ۲۴).

دوازه شهر حد واسط محیط طبیعی پیرامون شهر و محیط انسان‌ساخت داخل شهر است که به حالت یک عرصه

است و عملکردهای ویژه‌ای دارد. در منابع مختلف برای مطالعات دروازه شهر از اصطلاح ورودی شهر استفاده شده است که به لحاظ مفهومی درست نیست؛ زیرا اصطلاح ورودی دربرگیرنده عمل ورود است و در همین عرصه عمل خروج نیز اتفاق می‌افتد؛ بنابراین، استفاده از اصطلاح دروازه به جای ورودی برتری دارد.

کیفیت‌های محیطی در دروازه شهر

نظریه پردازان تجربه‌گرایی طراحی شهری، مانند لینچ^۱، اپلیارد^۲، لنگ^۳ و نسر^۴ کیفیت محیط شهری را به عنوان پدیده یا رویدادی می‌دانند که در جریان دادوستدی میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یکسو و الگوها، رمزهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد از سوی دیگر، شکل می‌گیرد. براساس تعریفی که جک نسر ارائه کرد، کیفیت محیط شهری به عنوان نوعی مفهوم، از یکسو از طریق به عرضه گذاشتن خصوصیات محسوس از طرف محیط کالبدی و از سوی دیگر، درک و شناخت و ارزیابی قرار گرفتن آن‌ها به وسیله ناظر ایجاد می‌شود (گلکار، ۱۳۸۰: ۴۵). لینچ، کیفیت مکان را تابع تأثیر مشترک مکان و جامعه‌ای می‌داند که آن را اشغال کرده است و چپمن^۵ نیز معتقد است که مکان‌ها و فضاهای متفاوت کیفیت‌های مختلفی دارند (چپمن، ۱۳۸۶: ۱۳۱). فضای شهری به طور ذاتی جنبه‌های کالبدی و فعالیت‌های انسانی را شامل می‌شود که هر کدام از آن‌ها کیفیت‌های محیطی ویژه‌ای دارد (Carmona et al, 2008: 178). لینچ معیارهای سرزندگی، دسترسی، نظارت و اختیار، معنی‌داربودن فرم و فضا، تناسب و سازگاری با الگوهای رفتاری، کارایی و عدالت را برای محیط‌های باکیفیت نام می‌برد (لینچ، ۱۳۷۶: ۳۰۷). ایان‌بنتلی^۶ و دیگران، ۸ معیار را برای ارزیابی کیفیت محیط‌های شهری عنوان می‌کنند که عبارت‌اند از: نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، غنای حسی، انعطاف‌پذیری، رنگ تعلق و تنشیات بصری (Bentley, et al, 1985). پانتر و کارمونا^۷ در کتاب بعد طراحی برنامه‌ریزی شهری برای سنجش کیفیت‌های محیطی، شش نوع کیفیت کالبدی پایداری زیست‌محیطی، کیفیت عرصه همگانی، کیفیت منظر شهری، کیفیت فرم شهر و کیفیت فرم ساختمان را براساس کسب بالاترین درصد در ارزیابی طرح‌های بررسی‌شده، بیان کرده‌اند (Punter and Carmona, 1997). حدود ۱۰ نمایانگر، مجموعه بالاتر از ۵۰ هنجار کیفیت محیطی را حمل کرده و نشان می‌دهند که این نمایانگرها عبارت‌اند از: نمایانگرهای کارکردی، اجتماعی، فضایی، ادراکی، منظر، زیست‌بوم، ریخت‌شناسی، زمان، مدیریت و یگانه‌تنی (بهزادفر، ۱۳۹۲: ۱۳۹۲). نمایانگر کارکردی و کیفیت محیطی لحاظ شده در کارکردهای شهری نظیر کاربری زمین، زیرساخت‌ها، ترافیک و اقتصاد شهر را حمل می‌کند و نمایانگر اجتماعی کیفیت محیطی، برآمده از اجتماع یا برهم‌کنش اجتماعی مردم را نمودار می‌کند (بهزادفر، ۱۳۹۳: ۱۳۹۳).

کیفیت‌های محیطی در دروازه شهر، در قالب کارکردها و عملکردهای مختلف قابل‌بیان است. محور مبادی ورودی شهر با کانون‌های عمدۀ کار و شبکه اصلی ارتباطی پیوند می‌خورد (خدمی و جوزم، ۱۳۸۸: ۸۵-۸۷). مهم‌ترین کارکرد مبادی ورودی آفرینش، احساس ورود به شهر در مخاطب متحرک است (ترابی و سیما، ۱۳۹۳: ۸۸). ورودی شهر جزئی از عناصر کالبدی در ساختار شهر، برای تقویت کیفیت نمادین و هویت آن بهشمار می‌آید (شعله، ۱۳۸۵: ۱۹). مبادی ورودی شهر، یکی از متغیرهای مؤثر در قضاوت تازه‌واردین درباره شهر محسوب می‌شود و اهمیت خاصی در شهرسازی دارد (Dixon et al, 2007: 78). ورودی هر شهری باید با ویژگی‌های خاص از دیگر ورودی‌ها متمایز شود و سازگار با

1. Kevin Linch

2. Appleyard

3. John Lnag

4. Nesser

5. Chapman

6. Ian Bentley

7. Carmona

شرایط و مختصات شهری خاص، طراحی شود (قوام پور، ۱۳۸۸: ۷۶). پذیرندگی، خوانایی، تشخیص، تبدیل‌پذیری و نفوذپذیری ویژگی‌های کیفی هستند که از ورودی هر شهری انتظار می‌رود؛ منظور از پذیرندگی انتظار شخص از پذیرفته‌شدن و احساس خوشایندداشتن در هنگام ورود است و خوانایی بر لزوم وضوح ورودی شهر، بهخصوص بدلیل حاکمیت سواره تأکید دارد. تشخیص کیفیتی است که به‌منظور تحقیق آن، ورودی هر شهر باید معرف خصوصیات و عناصر شاخص هویتی همان شهر باشد. تبدیل مکان‌های بیرون و درون شهر در مسیر ورودی، به آرامی و ظرافت به هم‌دیگر بر کیفیت تبدیل‌پذیری و تلاقي‌داشتن حوزه‌های دو طرف ورودی در مکان ورودی و بر کیفیت نفوذپذیری دلالت دارند (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۱۲).

صنعت گردشگری شهری

توریسم از مهم‌ترین فعالیت‌های انسانی معاصر است که همراه با بوجود‌آوردن تغییرات شگرف در سیمای زمین، اوضاع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، منش و روش زندگی انسان‌ها را دگرگون می‌سازد (محلاتی، ۱۳۸۰: ۱۳). توریسم هم مانند یک علم و صنعت برای رشد و پیشرفت خود نیاز به پژوهش دارد و نخستین گام برای ارتقای صنعت توریسم، شناخت جاذبه‌های توریستی است (رهنمایی، ۱۳۶۹: ۵). این صنعت آنچنان در توسعه اقتصادی-اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را صادرات نامیراند (رضوانی، ۱۳۷۴: ۸). از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی صنعت توریسم پایدار، درآمدهای مستقیم و غیرمستقیم گردشگری، هزینه‌های بازاریابی، سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده در گردشگری به‌وسیله ساکنان بومی و غیربومی را می‌توان نام برد (Bellini and Pasquinelli, 2017).

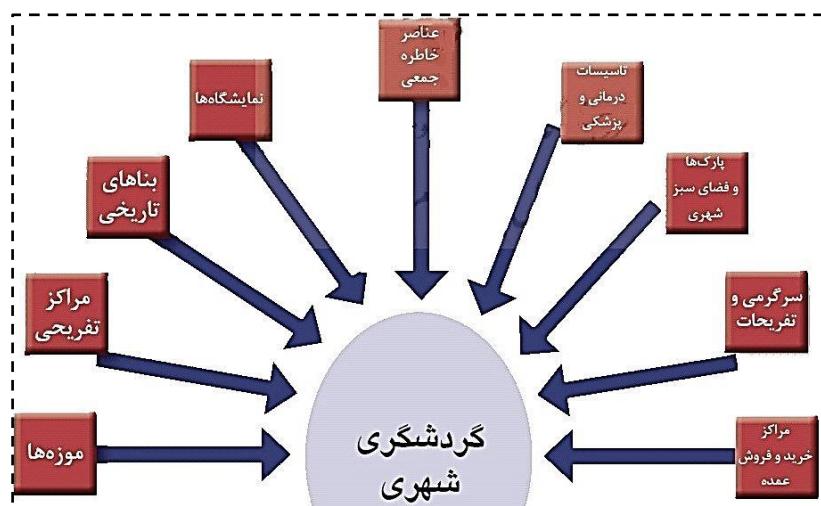
گردشگری شهری به عنوان یک فعالیت، تغییرات فضایی و کاربری‌های گسترده‌ای را برای شهرها به وجود آورده است. در فضامندی گردشگری شهری، فضا به صورت کالایی بسته‌بندی شده و قابل فروش به گردشگران درمی‌آید. فضامندی، در برگیرنده پیوستگی بین رفتارهای مکانی، الگوهای درحال تغییر اشتغال و توسعه در مرحله جمع‌آوری سرمایه از طریق گردشگری است (شورت، ۱۳۸۱: ۱۱۱). بر این اساس گردشگری در داخل شهرها، فضاهای ویژه خود را می‌سازد و فضایی ویژه نیز گونه‌های گردشگری را به خود جلب می‌کند. در یک شهر زیارتی مثل مشهد فضا و نواحی شهری که به زیارت و گردشگری زیارتی اختصاص دارد، ساختار، کارکرد و رفتار معنوی متفاوتی با سایر نواحی مشهد دارد. محدوده فضایی در شهری تاریخی مانند اصفهان، ساختار فیزیکی و کالبدی و عملکردی ویژه دارد که کاملاً با فضای دانشگاهی یا مسکونی همان شهر متفاوت است. از سوی دیگر در این فضا، وجود یک مدیریت قوی برای توسعه گردشگری و امروزه، پسامدرنیته در ساختار کلان‌شهرهای ایران برای توسعه پایدار گردشگری شهری بسیار مهم است. در مرحله اول مدیریت گردشگری شهری باید در چارچوب راهبردهای مطلوبی شکل گیرد و برمبنای آن، خطمنشی و سیاست‌های مناسبی برای توسعه گردشگری درنظر گرفته شود که مانع برخورد منافع گردشگری و دیگر کارکردهای شهری شود. راهبردهای توسعه گردشگری در عملکرد مدیریتی در شهرها و در رابطه با شهروندان باید عادلانه باشد و موجب شکاف در سطوح درآمد و اشتغال و به طور کلی رفاه شهروندان نشود. یکی از کارکردهای مدیریت گردشگری شهری در فضای پسامدرن، جذب سرمایه برای توسعه پایدار این صنعت در شهر است. سرمایه‌گذاری در گردشگری شهری شامل توسعه قابلیت‌ها، فعالیت‌ها، بهبود شرایط محیط طبیعی و زیست‌محیطی و تأسیسات زیربنایی است و منافعی برای ساکنان محلی نیز دارد. مدیریت گردشگری شهری، در راستای جذب سرمایه و فعالیت‌های شهری باید در یک موقعیت رقابتی فرازینده با مکان‌های رقیب عمل کند (محلاتی، ۱۳۸۱: ۲۵). لازمه سودمندی گردشگری شهری در بلندمدت، پایداری آن است و در گردشگری شهری توجه به اصل پایداری، امری ضروری و مهم است. در جدول ۱ اصول اساسی گردشگری پایدار شهری بیان شده است.

جدول ۱. اصول گردشگری پایدار شهری

محیط ارزش ذاتی دارد و این ارزش مهم‌تر از آن است که دارایی صنعت گردشگری محسوب شود. نباید ملاحظات کوتاه‌مدت را جایگزین منافع بلندمدت و حفاظت از محیط کرد.
گردشگری باید عاملی مثبت با توانمندی‌های مفید برای جامعه و نیز گردشگران شناخته شود.
روابط بین محیط و گردشگری باید به گونه‌ای مدیریت شود که پایداری محیط در بلندمدت حفظ شود. فعالیت‌های گردشگری نباید به محیط آسیب برساند یا آثار نامطلوبی ایجاد کند.
فعالیت‌های گردشگری و توسعه باید با توجه به ویژگی‌های محیط و طبیعت منطقه موردنظر طرح ریزی شود.
در هر منطقه‌ای باید بین نیازهای ملاقات‌کنندگان، محل مورد بازدید و جامعه میزبان هماهنگ وجود داشته باشد.
در دنیا پویا برخی تغییرات ممکن است مفید باشند و اनطباق با تغییرات نباید موجب خذشدار شدن اصول توازن و پایداری محیطی شود

منبع: Department of the Environment, 1991: 15

جانسن^۱ در یک طبقه‌بندی ساده، عناصر اولیه و ثانویه گردشگری شهری را برای ارائه خدمات بیان کرده است. عناصر نخستین، زمینه‌ها و پایه‌های مادی و انسانی و همچنین فعالیت‌ها و تجهیزات ویژه مستعد جذب گردشگران را با هم جمع و ادغام می‌کند. عناصر ثانوی شامل تسهیلات خرید، اقامت، غذاسرا، بنگاه‌های حمل و نقل گردشگری هستند. عناصر کیفی که به عناصر اضافی معروف‌اند و شامل تسهیلات دسترسی به نقاط مختلف از جمله توقفگاه‌ها، اطلاع‌رسانی به مسافران و بازدیدکنندگان هستند (کازس و پوتیه، ۱۳۸۲: ۷۹). عناصر و اجزای کالبدی و غیرکالبدی شهر در شکل ۱ که جاذب جمعیت در زمان‌های مختلف هستند، در رونق گردشگری شهری تأثیرگذار هستند (ملک‌نیا، ۱۳۸۹: ۴۲).



شکل ۱. عناصر مرتبط با مبحث گردشگری شهری

منبع: ملک‌نیا، ۱۳۸۹: ۴۲

تحلیل مبانی علمی موضوع مورد بررسی و استخراج ابعاد، معیار و شاخص‌ها

رونق گردشگری شهری بر سیاست‌های مختلف مدیریت شهری تأثیر می‌گذارد. جریان‌های فضایی در شهر از سیاست‌های مدیریت شهری تأثیر می‌پذیرد و در گردشگری شهر، وجود عناصر شهری جاذب جمعیت، اهمیت زیادی دارد. توسعه فعالیت گردشگری شهری، نیازمند وجود عوامل جاذب جمعیت در شهر است. ساکنان شهر از عناصر و اجزای مختلفی در شهر بر حسب میزان جذابیتشان و همچنین نیازمندی مردم به آن‌ها در موقعیت‌های متفاوت، استفاده می‌کنند. دروازه‌های شهر با توجه به ویژگی‌ها و صفات ویژه‌ای که دارند از عناصر مهم شهر برای جذب جمعیت و رونق

گرددشگری شهری به شمار می‌آیند. در دروازه شهر، خصوصیات محیط طبیعی پیرامون شهر و ویژگی‌های مصنوعی داخل شهر با هم قابل مشاهده هستند.

دروازه شهر یکی از فضاهای مهم شهری است که در موقعیت‌های مختلف به کار گرفته می‌شود و در گذر زمان دچار تغییر و تحولات کالبدی و غیرکالبدی می‌شود. دروازه شهر حد واسط و حلقه ارتباط‌دهنده محیط طبیعی بیرون شهر و محیط داخل شهر است. در این فضاء، ویژگی‌های کالبدی و غیرکالبدی درون و بیرون شهر با هم قابل مشاهده هستند. در گستره شهر هر فضایی به فراخور جایگاه و موقعیتی که دارد، کارکردها و عملکردهای ویژه‌ای از آن انتظار می‌رود. دروازه شهر به عنوان یک فضای مهم در سازمان فضایی شهر، لازم است کیفیت‌های عملکردی معینی داشته باشد که در بخش ادبیات علمی موضوع بررسی شود. مطلوبیت کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه شهر، عامل مهمی در جذب گردشگر است. کیفیت‌های عملکردی محیطی در قالب نمایانگرهای متعدد قابل بیان هستند.

نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی، کیفیات محیطی لحاظشده در کارکردهای شهری و همچنین کیفیات محیطی برآمده از برهم‌کنش اجتماعی مردم را نمودار می‌کنند. هریک از این نمایانگرهای از چند عنصر تشکیل شده و هر عنصر نیز تعدادی هنجار مختلف را دربرمی‌گیرد. هنجارها، کیفیت‌هایی ارزش‌پذیر هستند و از طریق سنجه‌ها می‌توان ارزش و میزان هنجارها را تعیین کرد^۱. در جدول ۲ عناصر، هنجارها و سنجه‌های نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی برای سنجش کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌های شهر بانه بیان شده است.

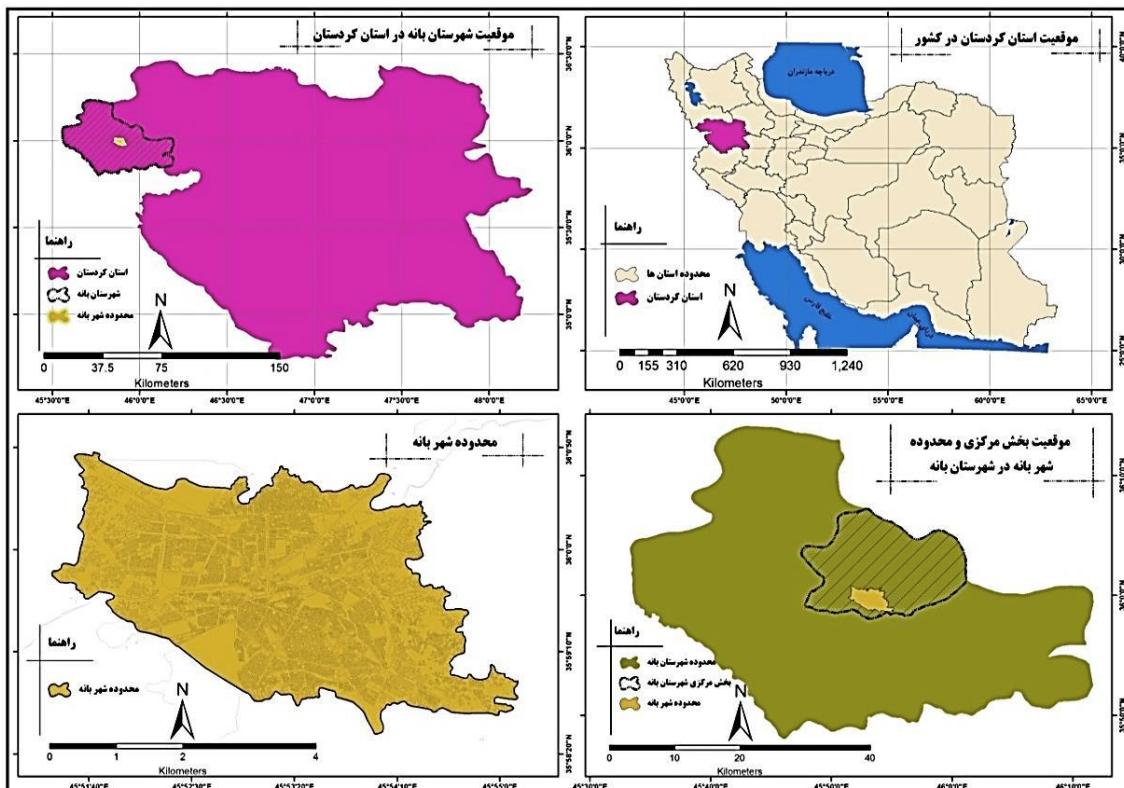
جدول ۲. عناصر، هنجارها و سنجه‌های نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی

نمایانگر	عنصر/اجزا	هنچار	سنجه
کارکردی	استحکام‌بخشی و مقاومسازی میزان کیفیت تأسیسات روبنایی و زیربنایی (دفع آب‌های سطحی، کف سازی معاابر و ...)	سازگاری کارایی کاربری و فعالیت انعطاف‌پذیری تنوع کاربری	وجود کاربری‌های سازگار با دروازه رضایت از نحوه و چگونگی ارائه خدمات وجود کاربری‌هایی که قابلیت تغییر و انعطاف جهت استفاده افراد را دارند وجود خدمات مختلف و متعدد
اجتماعی	فضای اجتماعی فعالیت اجتماعی	دسترسی‌پذیری پیاده‌مداری ایمنی میدل حرکتی	دسترسی به راه‌های مختلف شهر مناسب‌بودن محور دروازه برای پیاده‌روی میزان ایمن‌بودن محور دروازه برای سواره و پیاده وجود امکانات حمل و نقل عمومی در دروازه شهر
فعالیت اجتماعی	همه‌شمول‌بودن فضا امنیت اجتماع‌پذیری	همه‌شمول‌بودن فضا امنیت اجتماع‌پذیری	عمومیت داشتن برای همه (کودک، نوجوان، جوان، میان‌سال) توانایی حضور پیداکردن در زمان‌های مختلف روز (زن و مرد)
فعالیت محرک	اختلاط کاربری	خدمات مشوق و جذاب برای حضور افراد	وجود تنوع کاربری و حضور گروه‌های مختلف اجتماعی

منبع: سعیدی، ۱۳۹۴: ۷۶

محدوده مورد بررسی

شهر بانه به عنوان مرکز اداری-سیاسی و خدماتی شهرستان بانه، یکی از شهرهای استان کردستان است که در موقعیت جغرافیایی ۳۵ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی و با ارتفاع متوسط ۱۵۵۰ متری از سطح دریا، در شمال غربی استان کردستان واقع شده است (نقشه ۱). شهرستان بانه از طرف شمال به خطالرأس ارتفاعات بین شهرستان بانه، سقز (بوکان در آذربایجان غربی) محدود است. از طرف شمال غرب به سرداشت در آذربایجان غربی، از شرق به دهستان سرچیو میرده سقز، از جنوب به خطالرأس ارتفاعات بین بانه و دره شلیل در کردستان عراق و از غرب به دهستان سیویل و آلان در کردستان عراق محدود می‌شود (نجفی، ۱۳۶۹: ۵۷۴). دسترسی به شهر بانه از طریق چهار دروازه صورت می‌گیرد (نقشه ۲) که عبارت‌اند از: ۱. دروازه شهر از سمت سقز، ۲. دروازه شهر از سمت سرداشت، ۳. دروازه شهر از سمت آمرده، ۴. دروازه شهر از سمت مریوان.

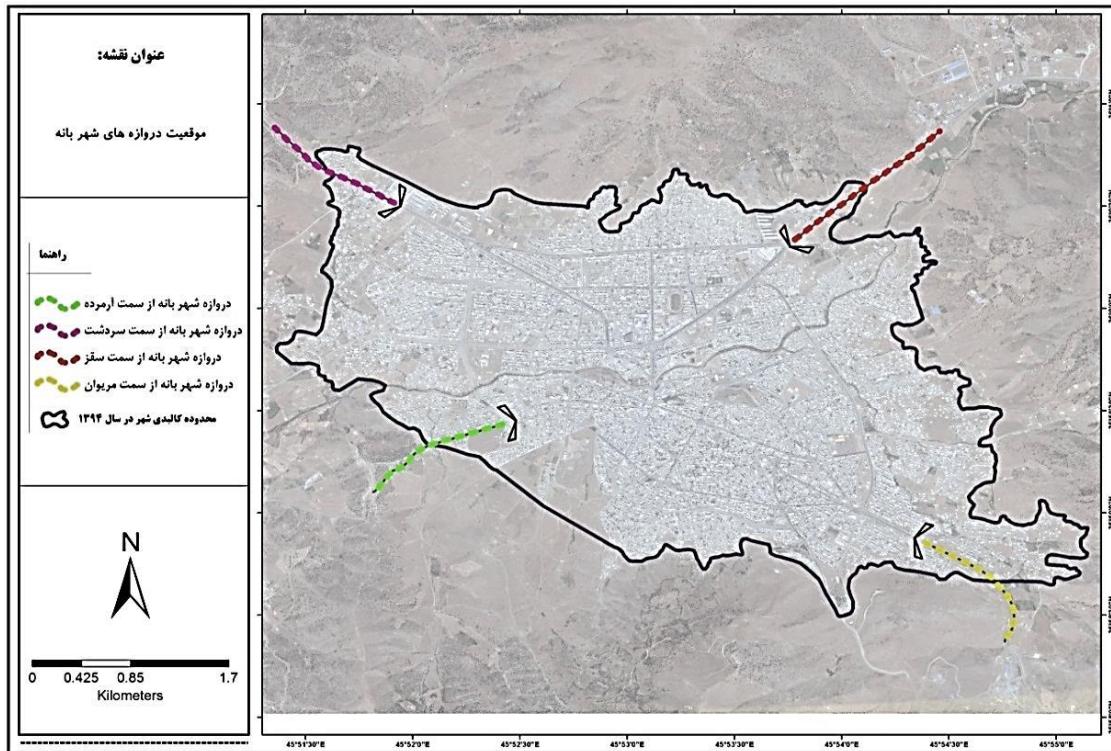


شکل ۲. موقعیت شهر بانه در شهرستان، استان و کشور

منبع: نگارندگان

روش پژوهش

این مقاله از نوع کاربردی است و با روش آمیخته (كمی و کیفی) انجام شده و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای ادبیات و مبانی علمی موضوع، بررسی و جمع‌آوری شده است. با توجه به سنجه‌های درنظرگرفته شده برای بررسی کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌های شهر بانه برداشت‌های میدانی انجام گرفت. نتایج به دست آمده از برداشت‌های میدانی با استفاده از آزمون Z با سطح معناداری ۰/۰۵ و میزان اطمینان ۹۵ درصد بررسی و تحلیل شده است. بر این اساس مطلوب یا نامطلوبیت سنجه‌های کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌های شهر مشخص شد و درنهایت، در راستای توسعه گردشگری شهری در دروازه‌های شهر بانه، راهکارها و سیاست‌های اجرایی مختلفی برای ارتقا و بهبود کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی ارائه شده است.



شکل ۳. موقعیت دروازه‌های شهر بانه

منبع: نگارندگان

بحث و یافته‌ها

برای شناخت و سنجش وضعیت کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌های شهر بانه با استفاده از عناصر، هنجرها و سنجه‌ها، به جمع‌آوری ویژگی‌ها و صفات مختلف نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی با استفاده از سنجه‌ها، پرداخته شده است. روایی پرسشنامه از طریق تحلیل محتوا بررسی شده و پایابی آن نیز برای هر یک از دروازه‌ها با استفاده از آلفای کرونباخ، مقدار $.896$ برای دروازه شهر از سمت سقز، $.983$ برای دروازه شهر از سمت سردشت، $.987$ برای دروازه شهر از سمت مریوان و $.995$ برای دروازه شهر از سمت آمردہ به دست آمده است و با توجه به بزرگ‌تربودن آن‌ها از مقدار $.7$ ، پایابی پرسشنامه برای هریک از دروازه‌های شهر، تأیید شده است. دروازه‌های شهر بانه برای شهروندان و همچنین گردشگران متعدد از نقاط مختلف کشور به کار گرفته می‌شود؛ بنابراین، جامعه مورد بررسی نامعلوم است و با استفاده از رابطه ۱ حجم نمونه مشخص شده است.

$$n = \frac{Z_{\alpha/2}^2 * S^2}{d^2}$$

رابطه ۱:

در رابطه ۱، متغیر n تعداد حجم نمونه، $Z_{\alpha/2}$ برابر است با $1/96$ و با توجه به سطح اطمینان 95 درصد (در توزیع دو دامنه)، S واریانس نمونه اولیه و d سطح معنی‌داری $.05$ است. در این روش ابتدا نمونه اولیه به تعداد 25 پرسشنامه برای هر دروازه (در مجموع 100 پرسشنامه) توزیع شده و سپس واریانس آن‌ها محاسبه شده است و در نهایت، با استفاده از رابطه ۱ تعداد نمونه نهایی مورد نیاز برای هر دروازه، 50 پرسشنامه (در مجموع 200 پرسشنامه برای همه دروازه‌ها) به دست آمده است.

با کاربست آزمون Z و فرضیه‌سازی صفر و یک به سنجش میزان مطلوبیت هریک از سنجه‌های مربوطه اقدام شده است. بیان فرضیه که در قالب فرض صفر و فرض مقابل صورت‌بندی می‌شود، میین ادعای محقق است که می‌تواند درست یا نادرست باشد. محقق براساس تجربیات و مشاهدات خود می‌تواند به صورت‌های مختلف فرضیه را تدوین کند. در این مقاله، فرضیه‌ها با استفاده از آزمون فرض جهت‌دار تدوین شد و از سطح معنی‌داری ($\alpha = 0.05$) برای تأیید یا رد فرضیه‌ها بهره گرفته شده است (شکل ۳). در این فرضیه، میانگین جامعه با یک مقدار ثابت مورد نظر برای بررسی میزان مطلوبیت سنجه‌های کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی بررسی شده است. فرض صفر و یک در این مقاله به قرار زیر است:

$$\begin{cases} H_0 : \mu > M \\ H_1 : \mu < M \end{cases} \quad \text{رابطه ۲:}$$

در رابطه ۲، μ برابر است با میانگین جامعه و M برابر است با یک عدد ثابت مورد نظر.

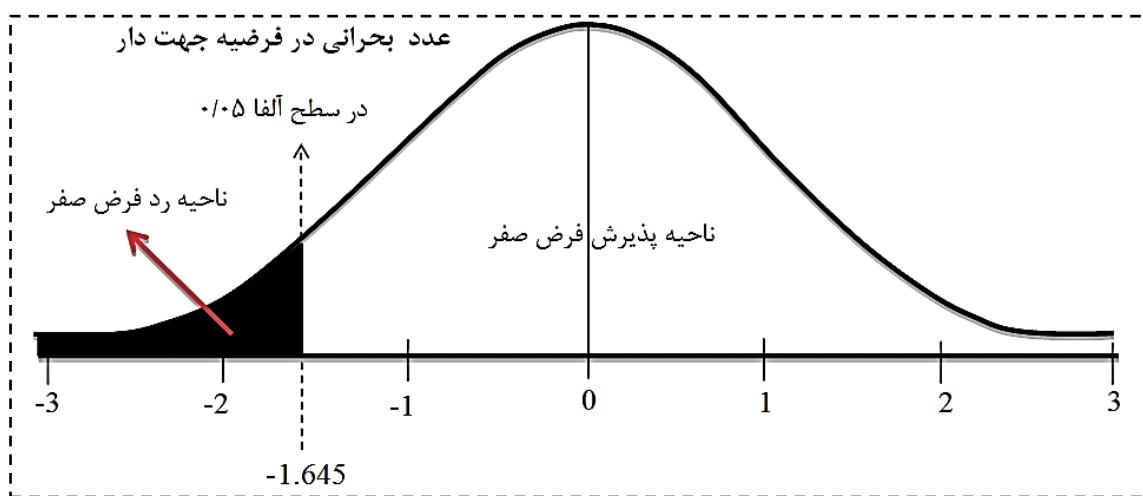
فرض H_0 بیان‌گر این است که: وضعیت شاخص مورد نظر در دروازه شهر مطلوب است.

فرض H_1 بیان‌گر این است که: وضعیت شاخص مورد نظر در دروازه شهر مطلوب نیست.

$$z = \frac{\bar{x} - M}{\sigma_M} \quad \text{رابطه ۳:}$$

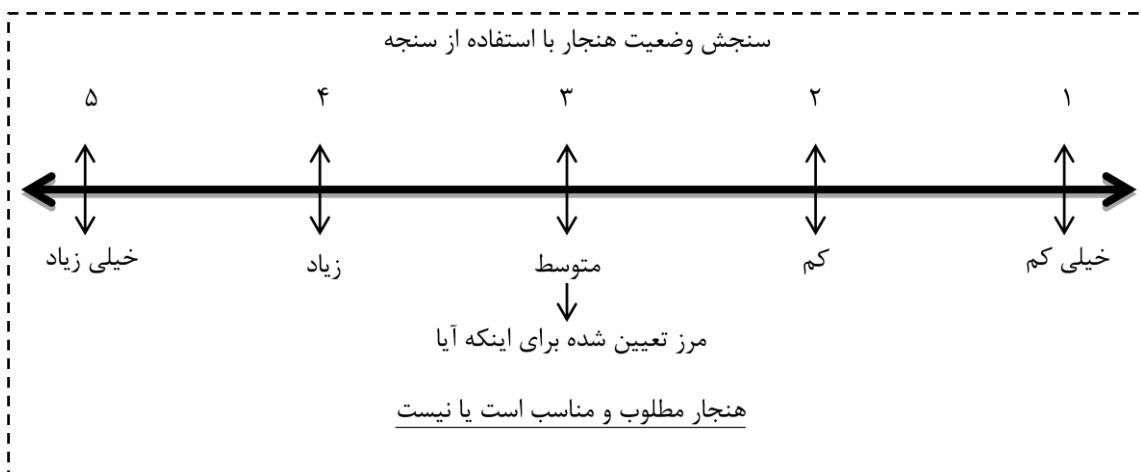
$$\sigma_M = \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \quad \text{رابطه ۴:}$$

در رابطه ۳، $Z = \text{آزمون فرض برای سنجش میزان کیفیت}$ ، $M = \text{عدد ثابت مورد نظر برای سنجش وضعیت موجود}$ ، $\bar{x} = \text{میانگین نمونه مطالعاتی}$ و در رابطه ۴، $\sigma_M = \text{انحراف معیار سنجه در نمونه مطالعاتی}$ و $n = \text{تعداد نمونه بررسی شده}$ است. در این آزمون، مبنای تأیید فرض صفر براساس سطح معنی‌داری $\alpha = 0.05$ مقدار بیشتر از -1.645 (در توزیع یک دامنه) است (عبداللهزاده، ۱۳۸۵). از طیف لیکرت برای صورت‌بندی و کمی‌سازی گویه‌های مربوطه استفاده شده و ۳ یا ۵ وضعیت متوسط، به عنوان مرز تعیین مطلوبیت یا نبود آن تعریف شده است (شکل ۴). نتایج حاصل از محاسبات این آزمون برای سنجه‌های کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی برای دروازه شهر از سمت آرمده در جدول ۳، از سمت سقرز در جدول ۴، از سمت سرداشت در جدول ۵ و از سمت مریوان در جدول ۶ ذکر شده است.



شکل ۴. تعیین ناحیه رد بهمنظور رد یا تأیید فرضیه صفر در یک آزمون جهت

منبع: سعیدی، ۱۳۹۴: ۱۲۴



شکل ۵. کمی‌سازی گوییده‌های سنجه‌های بررسی کیفیت

منبع: سعیدی، ۱۳۹۴: ۱۲۶

جدول ۳. محاسبات آزمون Z برای کیفیت نمایانگرهاي کارکردي و اجتماعي در دروازه شهر باشه از سمت آرمده

نمايانگر	عنصر/اجزاء	هنجار	ميانگين سنجه	انحراف معيار (σ)	وضعیت هنجار در آزمون Z	هنجار مطلوب و منابع است گرواهه از سمت آمرده)
کارکردی	کاربری و فعالیت	C1	سازگاری	۲/۹۶۰	-۰/۱۷۹	-۰/۲۲۴
		C2	کارابی	۲/۸۰۰	-۰/۱۵۲	-۱/۳۱۳
		C3	انعطاف پذیری	۲/۷۲۰	-۰/۱۴۴	-۱/۰۴۴
		C4	تنوع کاربری	۲/۷۲۰	-۰/۱۴۷	-۱/۹۰۳
		C5	استحکام بخشی و	۲/۷۶۰	-۰/۱۴۳	-۱/۶۷۸
	تاسیسات و تجهیزات	C6	کارابی	۲/۵۸۰	-۰/۱۵۳	-۲/۷۵۳
		C7	دسترسی پذیری	۲/۶۴۰	-۰/۱۴۹	-۲/۴۱۵
		C8	پیاده مداری	۲/۵۰۰	-۰/۱۵۵	-۲/۹۵۹
		C9	ایمنی	۲/۷۰۰	-۰/۱۴۵	-۲/۰۷۰
		C10	مبدل حرکتی	۲/۷۲۰	-۰/۱۴۲	-۱/۹۷۸
شبکه ارتباطی	فضای اجتماعی	C11	همه شمول بودن فضای	۳/۱۶۰	-۰/۱۳۴	۱/۱۹۶
		C12	امنیت	۲/۹۴۰	-۰/۱۵۱	-۰/۳۹۸
		C13	اجتماع پذیری	۳/۰۴۰	-۰/۱۵۷	۰/۲۵۴
		C14	اختلاط کاربری	۳/۰۸۰	-۰/۱۶۵	۰/۴۸۶
		C15	فعالیت محرك	۲/۸۰۰	-۰/۱۴۶	-۰/۸۲۲

منبع: یافته‌های مقاله

جدول ۴. محاسبات آزمون Z برای کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه شهر باشه از سمت سفر

نمایانگر	عنصر/اجزاء	هنچار	هنچار	میلگین سنجه	انحراف معیار (σ)	وضعیت هنچار در آزمون Z	هنچار مطلوب و مناسب است (دروازه از سمت سفر)
کارکردی	کاربری و فعالیت	C1	سازگاری	۲/۷۲۰	۱/۱۳۲	-۰/۷۴۹	رد
		C2	کارابی	۲/۸۴۰	۱/۱۳۸	-۰/۹۹۴	تایید
		C3	انعطاف پذیری	۲/۸۶۰	۱/۱۱۴	-۰/۸۸۹	تایید
		C4	تنوع کاربری	۲/۸۴۰	۰/۹۰۲	-۱/۲۵۳	تایید
		C5	استحکام بخشی و	۲/۹۲۰	۰/۸۲۴	-۰/۳۴۳	تایید
	تاسیسات و تجهیزات	C6	کارابی	۲/۷۲۰	۰/۹۱۹	-۰/۶۷۰	رد
		C7	دسترسی پذیری	۳/۰۲۰	۰/۹۰۵	-۰/۱۵۶	تایید
		C8	پیاده مداری	۲/۶۴۰	۱/۰۵۴	-۲/۴۱۵	رد
		C9	ایمنی	۲/۷۶۰	۰/۹۵۰	-۱/۷۸۶	رد
		C10	مدل حرکتی	۲/۸۶۰	۱/۰۲۰	-۰/۹۷۰	تایید
اجتماعی	فضای اجتماعی	C11	همه شمول بودن فضای اجتماعی	۲/۷۰۰	۱/۱۷۰	-۱/۸۱۲	رد
		C12	امنیت	۳/۳۰۰	۰/۹۶۴	۲/۱۹۹	تایید
		C13	اجتماع پذیری	۲/۶۸۰	۱/۰۶۷	-۲/۱۲۱	رد
		C14	اختلاط کاربری	۳/۳۰۰	۱/۱۰۰	۱/۹۲۸	تایید
		C15	فعالیت محرك	۳/۰۶۰	۰/۹۴۷	-۰/۴۴۸	تایید

منبع: نگارندگان

جدول ۵. محاسبات آزمون Z برای کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه شهر باشه از سمت سردشت

نمایانگر	عنصر/اجزاء	هنچار	هنچار	میلگین سنجه	انحراف معیار (σ)	وضعیت سنجه در آزمون Z	هنچار مطلوب و مناسب است (دروازه از سمت سردشت)
کارکردی	کاربری و فعالیت	C1	سازگاری	۲/۵۶۰	۱/۰۹۸	-۲/۸۲۲	رد
		C2	کارابی	۲/۰۲۰	۱/۰۸۶	-۰/۱۳۰	تایید
		C3	انعطاف پذیری	۲/۱۸۰	۱/۱۱۴	-۰/۱۸۸۹	تایید
		C4	تنوع کاربری	۲/۲۲۰	۰/۹۸۹	۱/۲۵۵	تایید
		C5	استحکام بخشی و	۲/۱۰۰	۰/۸۰۶	-۰/۸۷۷	تایید
	تاسیسات و تجهیزات	C6	کارابی	۲/۱۶۰	۰/۹۶۷	۱/۱۷۰	تایید
		C7	دسترسی پذیری	۲/۷۲۰	۱/۰۲۱	-۱/۹۴۰	رد
		C8	پیاده مداری	۲/۶۸۰	۰/۹۶۸	-۲/۳۳۶	رد
		C9	ایمنی	۲/۷۴۰	۰/۸۹۰	-۲/۰۶۵	رد
		C10	مدل حرکتی	۲/۷۲۰	۱/۰۴۰	-۱/۹۰۳	رد
اجتماعی	فضای اجتماعی	C11	همه شمول بودن فضای اجتماعی	۲/۷۸۰	۱/۱۲۷	-۱/۴۹۲	تایید
		C12	امنیت	۲/۲۴۰	۰/۹۹۱	۱/۷۱۲	تایید
		C13	اجتماع پذیری	۲/۷۰۰	۱/۰۲۵	-۲/۰۷۰	رد
		C14	اختلاط کاربری	۲/۱۲۰	۱/۰۱۸	۲/۶۴۰	تایید
		C15	فعالیت محرك	۲/۲۴۰	۰/۹۲۹	۱/۸۲۷	تایید

منبع: یافته‌های مقاله

جدول ۶. محاسبات آزمون Z برای کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه شهر بانه از سمت مربیان

نمایانگر	عنصر اجزاء	هنچار	میانگین سنجه	انحراف معیار (σ)	σ_M	وضعیت سنجه در آزمون Z	هنچار مطلوب و مناسب است (روازه از سمت مربیان)
کارکردی	کاربری و فعالیت	C1	سازگاری	۱/۰۷۴	۰/۱۵۲	-۰/۵۲۷	تایید
		C2	کارابی	۱/۰۸۹	۰/۱۵۴	-۰/۷۷۹	تایید
		C3	انعطاف پذیری	۱/۰۸۲	۰/۱۵۳	-۰/۶۵۴	تایید
		C4	تنوع کاربری	۰/۹۱۳	۰/۱۲۹	-۰/۶۱۹	تایید
		C5	استحکام بخشی و...	۰/۸۶۰	۰/۱۳۳	-۱/۰۵۵	تایید
تجهیزات	تاسیسات و تجهیزات	C6	کارابی	۰/۸۴۶	۰/۱۲۰	-۳/۱۷۶	رد
		C7	دسترسی پذیری	۰/۷۰۰	۰/۱۴۵	-۲/۷۰	رد
		C8	پیاده مداری	۰/۵۸۰	۰/۱۵۸	-۱/۸۹۷	رد
		C9	ایمنی	۰/۶۴۰	۰/۱۴۶	-۲/۴۶۰	رد
		C10	مبدل حرکتی	۰/۹۰۵	۰/۱۲۸	-۰/۱۵۶	تایید
اجتماعی	فضای اجتماعی	C11	همه شمول بودن فضا	۰/۱۷۴	۰/۱۶۶	-۱/۹۲۸	رد
		C12	امنیت	۰/۷۸۰	۰/۱۵۰	-۱/۴۶۲	تایید
		C13	اجتماع پذیری	۰/۷۷۰	۰/۱۴۴	-۱/۹۴۰	رد
		C14	اختلاط کاربری	۳/۱۲۰	۰/۱۶۲	-۰/۷۴۲	تایید
		C15	فعالیت محرک	۰/۷۴۰	۰/۱۴۶	-۱/۷۷۵	رد

منبع: نگارنده‌گان

وضعیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌ها

نمایانگر کارکردی از عنصرهای کاربری و فعالیت، تاسیسات، تجهیزات و شبکه ارتباطی تشکیل شده و نمایانگر اجتماعی هم عنصرهای فضای اجتماعی و فعالیت اجتماعی را شامل می‌شود. وضعیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در دروازه‌های شهر بانه با توجه به عنصرهای هریک از نمایانگرها به قرار زیر است:

عنصر کاربری و فعالیت

عنصر کاربری و فعالیت جزء نمایانگر کارکردی است و هنجارهای سازگاری، کارابی، انعطاف‌پذیری و تنوع کاربری را شامل می‌شود. با توجه به سنجه‌های تعریف شده برای هر نمایانگر و محاسبات صورت‌گرفته، مطلوبیت هنجار سازگاری در دروازه از سمت سقز و سرداشت رد شده و در دروازه از سمت آمرده و مربیان تأیید شده است. با توجه به آزمون فرض، میزان ناسازگاری در دروازه از سمت سرداشت بیشتر از دروازه از سمت سقز است. هنجار کارابی برای عنصر کاربری و فعالیت‌های موجود در دو سنجه تعریف شده و در همه دروازه‌ها، مطلوبیت هنجار کارابی برای عنصر کاربری و فعالیت تأیید شده است. با توجه به میزان شاخص Z، دروازه از سمت سرداشت هنجار کارابی بهتری دارد. مطلوبیت هنجار انعطاف‌پذیری در دروازه از سمت سرداشت نسبت به دروازه‌های دیگر وضعیت بهتری دارد. مطلوبیت هنجار تنوع کاربری در دروازه شهر از سمت آمرده رد شده و در دروازه‌های دیگر تأیید شده است. هنجار تنوع کاربری در دروازه شهر از سمت سقز به ترتیب، وضعیت بهتری نسبت به سایر دروازه‌ها دارد. در پاسخ به پرسش‌نامه‌ها، برای هنجار تنوع کاربری در دروازه شهر از سمت سقز پایانه (بانه به سمت استان‌های مختلف کشور)، پمپ‌بنزین، کلانتری و برای دروازه از سمت سرداشت تالار لاوان، دانشگاه پیام نور، اداره راه و شهرسازی و کارگاه‌های تعمیرات وسایل نقلیه و برای دروازه از سمت آمرده، قبرستان سلیمان‌بگ و اداره صداوسیما و برای دروازه از سمت مربیان پایانه (بانه به سمت دهستان‌های جنوبی شهرستان)، پمپ‌بنزین، تالار راز آوا و فضای سبز ذکر شده است.

عنصر تأسیسات و تجهیزات

عنصر تأسیسات و تجهیزات جزء نمایانگر کارکردی است و هنجارهای استحکام‌بخشی، مقاومسازی و کارایی را شامل می‌شود. برای هر هنجار سنجه‌هایی تعریف شده و نتایج حاصل از پردازش آن‌ها، برای بررسی میزان رضایت مردم به این صورت است که مطلوبیت هنجار استحکام‌بخشی و مقاومسازی در دروازه از سمت سقز و سرداشت تأیید شده و در دروازه از سمت آمرده و مربیان رد شده است. مطلوبیت هنجار کارایی برای عنصر تأسیسات و تجهیزات فقط در دروازه از سمت سرداشت تأیید شده و در دروازه‌های دیگر رد شده است، با توجه به نتایج آزمون فرض، در این میان دروازه از سمت مربیان کمترین میزان کارایی را دارد.

عنصر شبکه ارتباطی

عنصر شبکه ارتباطی جزء نمایانگر کارکردی است و هنجارهای دسترسی‌پذیری، پیاده‌مداری، ایمنی و مبدل حرکتی را شامل می‌شود. مطلوبیت هنجار دسترسی‌پذیری در دروازه، از سمت سقز تأیید شده و در دروازه‌های دیگر رد شده است. براساس آزمون فرض، دروازه شهر از سمت آمرده میزان دسترسی‌پذیری کمتری دارد. مطلوبیت هنجار پیاده‌مداری و ایمنی در همه دروازه‌های شهر رد شده است. مطلوبیت هنجار مبدل حرکتی در دروازه از سمت سقز و مربیان تأیید شده و در دروازه از سمت آمرده و سرداشت رد شده است.

عنصر فضای اجتماعی

عنصر فضای اجتماعی جزء نمایانگر اجتماعی است و هنجارهای همه‌شمول‌بودن، امنیت و اجتماع‌پذیری را شامل می‌شود. مطلوبیت هنجار همه‌شمول‌بودن فضا در دروازه، از سمت سقز و مربیان رد شده و در دروازه از سمت سرداشت و آمرده تأیید شده است. مطلوبیت هنجار امنیت در همه دروازه‌ها تأیید شده است. دروازه شهر از سمت سقز، بیشترین میزان امنیت را دارد. مطلوبیت هنجار اجتماع‌پذیری در دروازه از سمت آمرده تأیید شده و در دروازه‌های دیگر رد شده است. در پاسخ به پرسشنامه‌ها برای هنجار اجتماع‌پذیری، در دروازه شهر از سمت سرداشت اجتماع مردم در برگزاری مراسم نماز جمعه در مسجد چهار یار نبی کوپیج و در دروازه شهر از سمت آمرده اجتماع مردم در هنگام تشیع جنازه و بعد از ظهرهای روز جمعه ذکر شده است.

عنصر فعالیت اجتماعی

عنصر فعالیت اجتماعی جزء نمایانگر اجتماعی است و هنجارهای اختلاط کاربری و فعالیت محرک را دربرمی‌گیرد. مطلوبیت هنجار اختلاط کاربری در همه دروازه‌ها تأیید شده است و دروازه از سمت سرداشت، وضعیت بهتری نسبت به سایر دروازه‌ها دارد. مطلوبیت هنجار فعالیت محرک در دروازه شهر از سمت مربیان رد شده و در دروازه‌های دیگر تأیید شده است. دروازه از سمت سرداشت وضعیت بهتری نسبت به دیگر دروازه‌های شهر دارد. در پاسخ به پرسشنامه‌ها، برای هنجار اختلاط کاربری عنصر فعالیت اجتماعی، برای دروازه از سمت سرداشت وجود کاربری مسجد چهار یار نبی و تالار لاوان و برای دروازه از سمت آمرده قبرستان سلیمان‌بگ را به عنوان کاربری‌هایی که سبب حضور و جذب گروههای مختلف اجتماعی می‌شوند، ذکر شده است و علاوه‌بر موارد یادشده برای هنجار فعالیت محرک، جایگاه توزیع سوخت و پایانه را نیز برای دروازه‌های سمت سقز و مربیان در پرسشنامه‌ها بیان کرده است.

نتیجه‌گیری

دروازه شهر به عنوان عنصری که احساس گذار و انتقال را در انسان ایجاد می‌کند و به مثابه کارکردی مفصلی میان دو فضای متفاوت ارتباط برقرار می‌کند. دروازه شهر، عنصر وابسته‌ای به دو فضای بیرون و درون شهر است که عملکردهای متنوعی دارد. در عرصه دروازه شهر، ورود و خروج از شهر اتفاق می‌افتد. دروازه شهر با ساختار فضایی شهر و کانون‌های فعالیتی مختلف شهر در ارتباط است. کانون‌های فعالیتی موجود در گستره شهر بر جریان‌های فضایی تأثیر می‌گذارند. دروازه شهر به عنوان یک فضای شهری با توجه به ویژگی‌ها و صفات ویژه‌ای که دارد می‌تواند به عنوان یک فضای جذاب برای گردشگران به شمار آید. قدرت جذب گردشگر در دروازه شهر و ماندگاری هرچه بیشتر گردشگران در فضاهای مکان‌های دروازه شهر، وابسته به وجود امکانات و مطلوبیت سطح کیفیت‌های محیطی در دروازه شهر است.

در شهرهای مختلفی مطالعات گوناگونی در ارتباط با دروازه شهر انجام شده است. قریب، دروازه دو شهر را بررسی کرده که بستر این دروازه‌ها واجد شرایط متفاوت طبیعی و مشکلات متعدد کالبدی هستند و با توجه به امکانات و محدودیت‌های بالقوه موجود در این دروازه‌ها، ضوابط و معیارهایی را با استفاده از عناصر مصنوع و طبیعی ارائه کرده است. دانشپور و ماستیانی، بیان می‌کنند که فضای دروازه‌های بیشتر شهرهای کشور، با افت زیاد کیفی از جمله کیفیات ادراکی-بصری روبرو هستند؛ بنابراین، با توجه به رویکرد کیفیات ادراکی-بصری، راهبردهایی را برای طراحی مبادی دروازه شهرها ارائه کرده‌اند و همچنین بیان می‌کنند که ساماندهی این کیفیات، نقش مهمی در ارتقای جایگاه این فضاهای دارد. شهر سنت‌لوییس، در طول یک بلوار بزرگ شکل گرفته است و در گذر زمان توسعه و گسترش کالبدی یافته است. در چند سال اخیر به کیفیت بصری-عملکردی فضاهای سبز و تفرجگاه دروازه بیش از پیش توجه شده و طرح ساماندهی آن متشکل از پنج ناحیه است و شخصیت فردی هر ناحیه حفظ شده است. در مطالعه قریب، دانشپور و ماستیانی سعی شده است که برای حل مشکلات موجود در دروازه‌های مطالعاتی، ضوابط، معیارها و سیاست‌های لازم برای رفع نابسامانی‌های بصری و عملکردی ارائه شود، اما هدف اصلی در مطالعه طرح ارتقای کیفیت بصری-عملکردی شهر سنت‌لوییس، ارتقای کیفیات تفرجگاه موجود در فضای دروازه شهر برای حضور بیشتر مردم براساس سکانس‌بندی‌های مشخص است. در این مطالعه، دروازه‌های شهر بانه با توجه به کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی بررسی و سنچش شدند. نمایانگر کارکردی از عناصر کاربری و فعالیت، تأسیسات، تجهیزات و شبکه ارتباطی تشکیل شده و عناصر نمایانگر اجتماعی، شامل فضای اجتماعی و فعالیت اجتماعی هستند. برای بررسی عناصر یادشده، هنجارهای ارزش‌پذیر تبیین شده و با استفاده از سنجه‌هایی که ارزش هنجارهای را تعیین می‌کنند، کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی ارزیابی شده است. بیشتر سنجه‌های درنظر گرفته شده برای بررسی کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی وضعیت مناسبی ندارند و برای رونق گردشگری در دروازه‌های شهر لازم است، با توجه به فعالیت گردشگری تجاری در شهر بانه، راهکارهای کلی و سیاست‌های اجرایی در دستور کار مدیران قرار گیرد.

مطلوبیت فضای دروازه‌های شهر بانه، عاملی مهم در جذب گردشگر و فراهم کردن محیط دروازه به عنوان یک مکان سرزنش به شمار می‌آید. توسعه گردشگری و هدایت توده‌های گردشگر به فضای دروازه شهر در ایام مختلف، نیازمند وجود خدمات متنوع است. در این مطالعه پس از سنچش وضع موجود برای بهبود و ارتقای کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی، راهکارهای کلی و سیاست‌های اجرایی، به منظور افزایش میزان مطلوبیت کیفیات کارکردی و اجتماعی محیط و فضای دروازه‌های شهر بانه در جدول ۷ ارائه شده است که با استفاده از آن‌ها، بستر و زمینه حضور مردم فراهم شده و همچنین در محیط دروازه‌های شهر فعالیت گردشگری نسبت به گذشته، رونق و توسعه پیدا می‌کند.

جدول ۷. راهکارهای کلی و سیاست‌های اجرایی به منظور توسعه گردشگری در دروازه‌های شهر باشه در راستای ارتقای کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی

راهکارهای کلی	سیاست‌های اجرایی
بهبود کیفیت کالبدی فضاهای جمعی	اختصاص فضاهای مطلوب و مناسب به کارکردها و فعالیتهای جاری در محور. تأمین نیازهای مختلف و متنوع کاربران فضا با استفاده از تمهیدات کالبدی. طراحی و ایجاد مبلمان شهری و استفاده از آن جهت ایجاد انتظام فضایی. توجه به کیفیت جداره کالبد و کف در ابعاد جنس، رنگ، بافت و ... استفاده از عناصر جاذب پیاده مانند سنگ‌فرش که در فصل‌های مختلف سال مناسب است. استفاده از تمهیداتی جهت ایجاد احساس آسایش در فضاهای همگانی مانند ایجاد محصوریت و لب طبیعی میان فضای سواره و پیاده.
افزایش قابلیت دعوت‌کنندگی فضای دروازه	ایجاد و استقرار کاربری‌های جاذب جمعیت مانند نمایشگاه، فضای باز تفریحی و ... در فضای دروازه. راحتی و سهولت حرکت وسایل نقلیه موتوری، دوچرخه و پیاده.
افزایش قابلیت حضور افراد در فضاهای دروازه در فصل‌های مختلف سال و در طول شبانه‌روز	حفظ و ایجاد مکان‌های مناسب برای برگزاری مراسم ملی و مذهبی در فضای دروازه. ایجاد فضایی برای بدله و استقبال در فضای دروازه. ایجاد فضاهای همگانی مناسب در فصل گرم و سرد سال. نورپردازی مناسب در شب. ایجاد فضایی توقف و استراحت وقت. ایجاد فضای تفریح و گردش و استراحت مانند: پارک، پیست موتورسواری و ... توجه به جرم‌خیزبودن فضاهای در طراحی و مکان‌سازی فضاهای دروازه شهر. فاصله‌داشتن فضای استراحت و توقف طولانی مدت از محور اصلی. قابل رویت‌بودن محوطه پارک‌ها و تأسیسات خدماتی و ... که عموم از آن استفاده می‌کنند.
حفظ و ارتقای اینمی و امنیت	ایجاد امکان دسترسی سریع و راحت به نقاط مورد نیاز در طول مسیر. طراحی دسترسی مناسب از معابر اصلی به حوزه‌های پیرامونی. تفکیک باندهای تندرو و کندرو برای حرکت و یا توقف مسافران در صورت نیاز. متناسب نمودن مسیرها برای حرکت افسار مختلف سنی و افراد کم ناگوان. کف سازی مناسب با نوع استفاده مربوطه. نورپردازی کافی شبکه معابر، مناسب‌سازی فضاهای دروازه برای شب‌هنگام. تأمین پوشش گیاهی مناسب در رفوژ معابر.
ایجاد اختلاط کاربری و سازگاری میان کاربری‌ها	ایجاد کاربری‌هایی که نیازهای مسافران را تأمین کند مانند پمپ بنزین، نمازخانه و ... استفاده از کاربری‌هایی که نشانگر فعالیتهای مردم و منطقه باشد، مانند نمایشگاه صنایع دستی، محصولات کشاورزی محل و ارائه غذاهای محلی در مکانی مخصوص.
آرامسازی ترافیک در طول مسیرهای ورود به شهر	کاهش تدریجی سرعت از حوزه اول تا حوزه سوم از طریق ایجاد باند کندرو. کاهش سرعت با استفاده از عناصر کالبدی (ابزارهای آرامسازی).
افزایش کاربری اقتصادی	پیشنهاد کاربری‌هایی که فضا را به سمت سودده می‌دهند، مانند نمایشگاه‌های محلی، فروشگاه‌های بزرگ محلی، تعمیرگاه‌های بزرگ یا نمایندگی‌های خودرو. ایجاد فضای مناسب برای فروشنده‌گان و بساط‌فروشان در محل‌های خاص از فضای دروازه با فاصله‌ای از مسیر.

منبع: نگارنده‌گان

دوازه‌های شهر باشه شرایط متفاوتی دارند و میزان مطلوبیت هریک از سنجه‌ها در دروازه‌های شهر باشه با هم برابر و یکسان نیستند. برای تحقق راهکارهای ارائه شده، و ارتقای سطح کیفیت نمایانگرهای کارکردی و اجتماعی در راستای توسعه گردشگری باید سلسله‌مراقبات و اقدامات لازم در دستور کار ساماندهی قرار گیرد. مدیران امور شهری، براساس فرایندهای ویژه و علمی باید به برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای مختلف در دروازه‌های شهر با توجه به میزان سطح مطلوبیت سنجه‌های مختلف در وضع موجود، اقدام کنند.

منابع

۱. ابلقی، علیرضا و امیرحسین پورجوهری، ۱۳۸۵، **مبادی ورودی شهرها**، فصلنامه آبادی، سال ۱۳۸۵، شماره ۵۳، صص ۶۶-۸۰.
۲. بهزادفر، مصطفی، ۱۳۹۲، **روش‌های طراحی شهری**، جزوء آموزشی مقطع کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۳. بهزادفر، مصطفی، ۱۳۹۳، **کارگاه طراحی شهری**، جزوء آموزشی مقطع کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۴. پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۴، **راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران**، شهیدی، تهران.
۵. پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۶، **سیر انديشه‌ها در شهرسازی ۲: از کميٽ تا كيٽ**، چاپ اول، انتشارات شركت عمران شهرهای جديد، تهران.
۶. پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۶، **سیر انديشه‌ها در شهرسازی ۱: از آرمان تا واقعيٽ**، چاپ اول، انتشارات شركت عمران شهرهای جديد، تهران.
۷. ترابی، زهره و يلدا سيما، ۱۳۹۳، **طراحی ورودی شهر با رویکرد هویت‌بخشی به فضای شهری مطالعه موردی: ورودی شهر زنجان**، نشریه مدیریت شهری، سال ۱۳۹۳، دوره ۱۳، شماره ۳۶، صص ۸۳-۱۰۳.
۸. چپمن، دیوید، ۱۳۸۶، **آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان ساخت**، ترجمه شهرزاد فريادي و منوچهر طبيبيان، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۹. خادمي، مسعود و رضا رفيعي جوزم، ۱۳۸۸، **بررسی مؤلفه‌های کیفیت محیط در فضای ورودی شهرها**، فصلنامه آبادی، سال ۱۳۸۸، شماره ۶۱-۶۲، صص ۸۹-۸۴.
۱۰. دانشپور، عبدالهادی و مهدی ماستيانی، ۱۳۹۳، **تدوين راهبردهای طراحی مبادی ورودی شهرها با رویکرد کیفیات ادراکی-بصری (نمونه مورد مطالعه: ورودی جنوب شهر تهران)**، نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ايران، دوره ۵، شماره ۷، صص ۵-۲۲.
۱۱. داودپور، زهره و وحيد مغاره، ۱۳۸۸، **ضوابط ارزیابی نقش و کارکرد دروازه و فضای ورودی شهرها؛ مطالعه موردي دروازه قرآن شیراز**، فصلنامه آبادی، سال ۱۳۸۸، شماره ۶۱-۶۲، صص ۷۶-۸۳.
۱۲. رضوانی، على اصغر، ۱۳۷۴، **جغرافيا و صنعت توريسیم**، چاپ اول، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
۱۳. رهنمايي، محمدتقى، ۱۳۶۹، **اوقات فراغت**، جزوء مقطع آموزشی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، تهران.
۱۴. سعیدي، مهدى، ۱۳۹۴، **ساماندهی ورودی‌های چند عملکرده شهر بانه با رویکرد برنامه‌ریزی طراحی محور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی**، به راهنمایي اسماعيل شيعه و مشاوره کيورث حبيبي، دانشکده مهندسي معماري و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ايران.
۱۵. سلطان‌زاده، حسین، ۱۳۷۲، **فضاهای شهری در بافت‌های تاریخی ایران**، چاپ دوم، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی تهران، تهران.
۱۶. شعله، مهسا، ۱۳۸۵، **دروازه‌های قدیم در خاطره جمعی شهر معاصر ریشه‌یابی رشته‌های خاطره‌ای**، نشریه هنرهای زیبا، سال ۱۳۸۸، شماره ۲۷، صص ۱۷-۲۶.
۱۷. شورت، جان‌نه، ۱۳۸۱، **نظم شهری**، ترجمه اسماعيل چاوشی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تربیت‌علم تهران، تهران.
۱۸. ظاهرى، مصطفى، ۱۳۸۰، **بررسی ابعاد مؤثر در ترکیب منظر ورودی شهر از نقطه‌نظر برنامه‌ریزی شهری مورد مطالعه: محور ورودی اصلی شهر قزوین**، اتوبان قزوین-تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی، به راهنمایي مجتبى انصارى، دانشکده هنر و معمارى، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۹. قریب، فریدون، ۱۳۸۲، **ضوابط ساماندهی و معیارهای طراحی شهری برای مبادی ورودی شهرها**، نشریه هنرهای زیبا، سال ۱۳۸۲، شماره ۱۵، صص ۲۸-۴۱.

۲۰. قوامپور، احمد، ۱۳۸۵، نگاهی نو به نقش و جایگاه ورودی‌ها در منظر شهری، ماهنامه پیام سبز، شماره ۵۴، صص ۱۲-۲۲.
۲۱. قوامپور، انسیه، ۱۳۸۸، منظر ورودی دریچه ادراک شهر، نشریه منظر، سال ۱۳۸۸، شماره ۳، صص ۷۶-۷۷.
۲۲. ژرژ، کازس و پوتییه فرانسو، ۱۳۸۲، **جهانگردی شهری**، ترجمه صلاح الدین محلاتی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۲۳. گلکار، کوروش، ۱۳۸۰، **مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری**، نشریه صفحه، شماره ۳۲، صص ۳۸-۶۵.
۲۴. لیچ، کوین، ۱۳۷۶، **تئوری شکل خوب شهر**، ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۲۵. محلاتی، صلاح الدین، ۱۳۸۰، **درآمدی بر جهانگردی**، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۲۶. ملکنیا، محبوبه، ۱۳۸۹، **نقش محورهای فرهنگی و تاریخی منطقه ۱۲ در توسعه گردشگری شهر تهران**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی محمد کریمی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور واحد تهران شرق.
27. Alexander, C., and Ishikawa, S., and Silverstein, M., 1977, **A Pattern Language**, London, Oxford University Press.
28. Bentley, I. et al., 1985, **Responsive Environments: A Manual for Designers**, London, The architectural press.
29. Bellini, N., and Pasquinelli, C., 2017, **Tourism in the City: Towards an Integrative Agenda on Urban Tourism**, Berlin, Springer press.
30. Balsley, T., 2009, **Gateway Master Plan, City of St. Louis, Planning and Urban Design Agency**.
31. Carmona, M., and Magalhaes, H., 2008, **Public Space: The Management Dimension**, New York, Routledge press.
32. Department of the environment, 1991, **Tourism and the Environment: Maintaining the Balance**, London, HMSO press.
33. Dixon, K., and Wolf, L.K., 2007, **Benefits and Risks of Urban Roadside Landscape: Finding a Livable, Balanced Response**, 3rd Urban Street Symposium Conferences, June 24-27, Seattle, Washington, PP. 1-17.
34. Punter, J., and Carmona, M., 1997, **The Design Dimension of Planning: Theory, Content and Best Practice for Design Policies**, London, E and FN, Spon press.